

KUVAKIRJAT SILTANA TUTKIVAAN OPPIMISEEN: ehdotuksia kriittisten lukutaitojen tukemiseen perusopetuksessa

BRIDGE

Co-funded by
the European Union

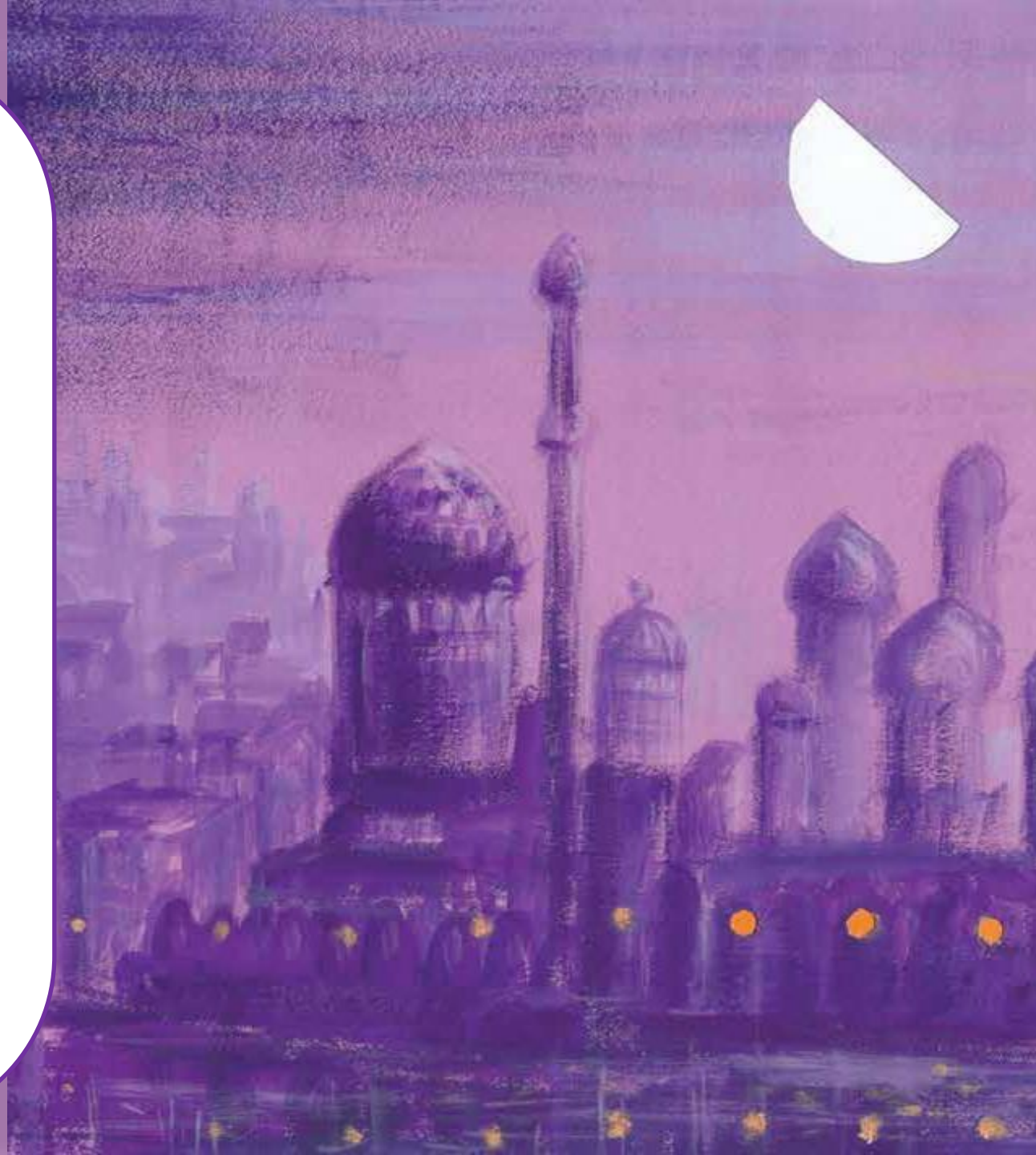

Tämä kirjanen on osa BRIDGE-projektia, joka pyrkii edistämään kriittisiä lukutaitoja, erityisesti kriittistä informaatiolukutaitoa, tärkeänä perustana aktiiviselle ja tiedostavalle kansalaisuudelle. Kriittistä ja vastuullista suhdetta tietoon voidaan kehittää lapsuudesta alkaen. Sen avulla voidaan lisätä yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta esimerkiksi empatiaa lisäämällä ja antamalla välineitä stereotyyppien haastamiseen sekä dis- ja misinformaation ja vihapuheen vastustamiseen.

Tässä kirjasessa tarjoamme ideoita kriittisten lukutaitojen edistämiseen tavalla, joka ottaa kuvakirjat tutkivan oppimisen lähtökohdaksi. Kirjanen on suunnattu opettajille, kirjastoammattilaisille ja muille kasvattajille, jotka työskentelevät 8–11-vuotiaiden lasten kanssa, mutta sen ideat ovat sovellettavissa myös laajemmin.

BRIDGE:n avoimeen portaaliin on koottu kuvauksia valikoiduista lastenkirjoista ja opetusmateriaaleista, jotka soveltuvat kriittisten lukutaitojen edistämiseen.

Tutustu hankkeeseen ja sen materiaaleihin:
<https://bridgeinfoliteracy.eu/>

Voimme samanaikaisesti tukea sekä lasten lukuintoa että heidän kriittisiä lukutaitojaan rohkaisemalla heitä uppoutumaan kirjoihin, jotka herättävät uteliaisuutta, auttavat näkemään maailmaa uusista näkökulmista ja kutsuvat havainnoimaan ympäristöä tarkasti.

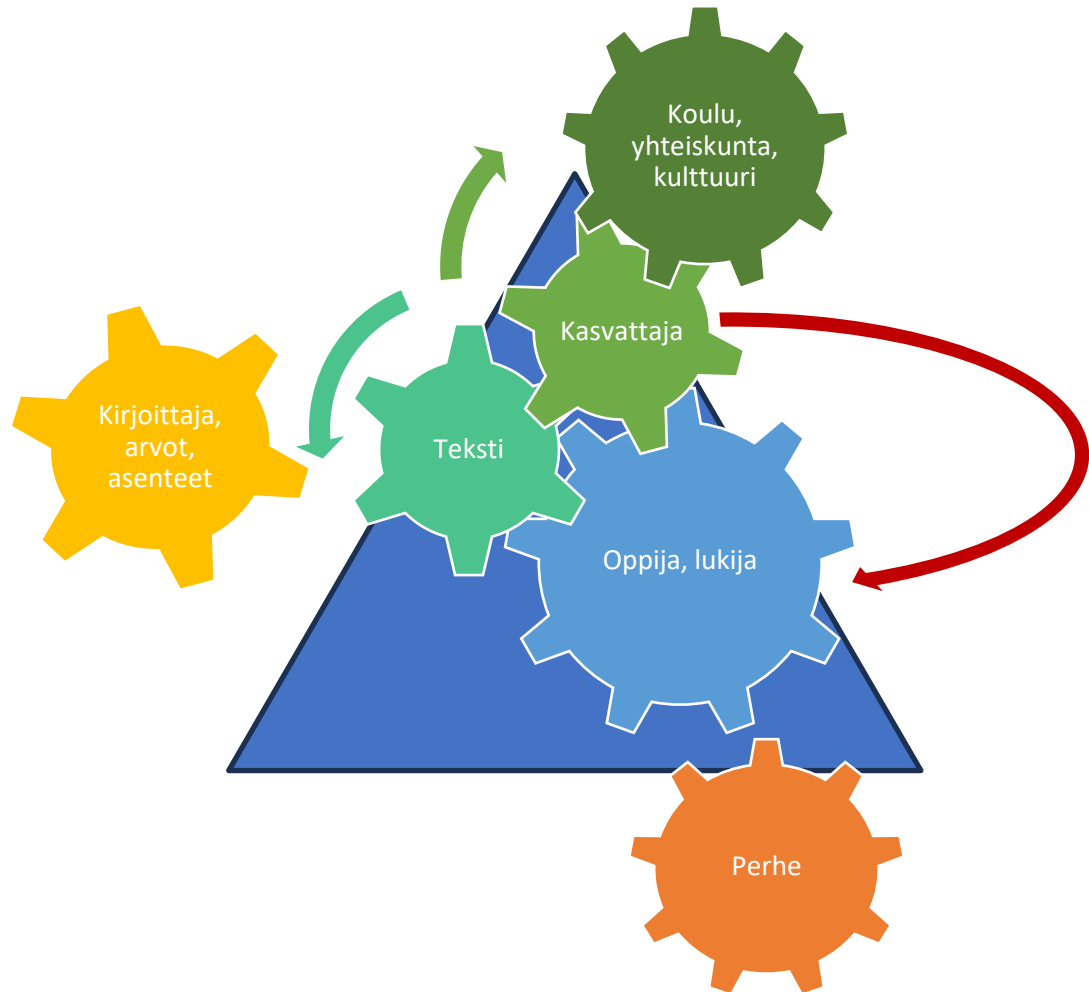
Lastenkirjallisuus tarjoaa mahdollisuuksia monimutkaisten ilmiöiden **ymmärtämiseen** ja **reflektointiin** [1].

Kirjallisuus voi toimia sekä tiedonlähteenä että kirjallisen tietoisuuden ja kriittisten lukutaitojen edistäjänä. Lukeminen edistää myös **empatian** kehittymistä [2].

Kirjallisuutta voi käyttää **tutkivan oppimisen** osana rohkaisemaan lapsia kysymysten esittämiseen ja informaation kriittiseen tarkasteluun [3].

Pedagoginen tausta

Tämän kirjasen ideat perustuvat kriittisen lukutaidon [1, 4] ja kriittisen informaatiolukutaidon [5] pedagogiikkaan sekä dialogisen lukemisen [6, 7] ja informaatiolukutaidon [8, 9, 10] prosessimalleihin. Näiden näkökulmien ohjaamana didaktinen kolmio [11], joka muodostuu kasvattajasta, oppijasta ja sisällöstä (tekstistä) laajentuu kattamaan myös oppijan perheen, koulun, yhteiskunnan ja kulttuurin sekä kirjoittajan ja tekstin välittämät arvot ja asenteet.

Kriittisen lukutaidon [1] ja kriittisen informaatiolukutaidon [5] pedagogiikat

- korostavat kriittisen tietoisuuden kehittymistä; kriittisen tietoisuuden avulla lapset voivat oppia hallitsemaan omaa elämäänsä ja omaa oppimistaan
- kannustavat lapsia aktiivisiksi toimijoiksi, jotka kysyvät sellaisia kysymyksiä, joilla on merkitystä heille itselleen ja maailmalle heidän ympärillään.

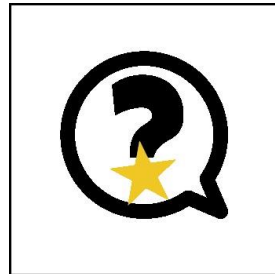
Dialogisen lukemisen ja informaatiolukutaidon prosessimallit [6-10] voivat auttaa mallintamaan, vaiheistamaan ja strukturoimaan opetusta ja soveltuvat itseohjautuvuuden kehittämiseen.

Pedagoginen tausta

Dialoginen lukeminen [6, 7] on vuorovaikutteinen, jaettu, kuvakirjojen lukemisen käytäntö, joka on suunniteltu edistämään nuorten lasten kieli- ja lukutaitojen kehittymistä. Dialogisen lukemisen aikana lapsi ja aikuinen vaihtavat rooleja niin, että lapsi, aikuisen avustamana, ottaa tarinankertojan roolin ja aikuinen toimii aktiivisena kuuntelijana ja kysyjänä.

Olet luultavasti hyödyntänyt joitakin dialogisen lukemisen keinoja huomaamattasi! Dialoginen lukeminen on aktiivisen lukemisen muoto ja sellaisena lisää uppoutumista teksteihin. Dialoginen lukeminen keskittyy ymmärtämiseen ja tekstin tarinallisiin elementteihin pikemminkin kuin lukemisen sujuvuuteen tai oikeellisuuteen – siksi se soveltuu myös sanattomien kirjojen lukemiseen.

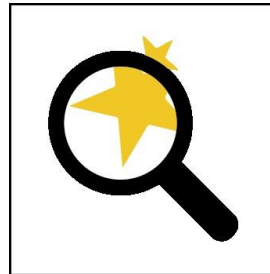
Informaatiolukutaitomallit kuvaavat tavallisesti tutkivaa oppimista prosessina, johon sisältyy vaihteita, kuten avaaminen, uppoutuminen, tutkiminen, paikantaminen, kerääminen, luominen, jakaminen ja arvioiminen [8] tai kiinnittyminen, ihmettely, tutkiminen, rakentaminen, ilmaiseminen ja refleктоiminen [9, 10]. Olemme yksinkertaistaneet nämä vaiheet neljään askeleeseen: ihmettely, tutkiminen, viestiminen ja pohtiminen. **Nämä askeleet voivat tukea tutkivaa oppimista ennen kirjan dialogista lukemista, sen aikana ja sen jälkeen.**

IHMETTELE

Herätellään uteliasuutta! Pohditaan yhdessä kysymyksiä, joita haluamme kysyä ja sitä, mistä löydämme vastauksia noihin kysymyksiin.

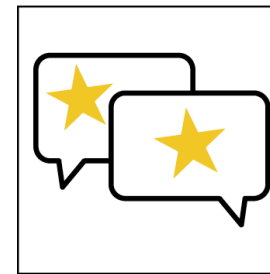
Keskeinen kysymys:
Mitä haluamme tietää?

TUTKI

Hankitaan tietoa ja tutkitaan lähteitä. Tutkiminen voi olla lukemista, kuuntelemista ja katselemista sekä tiedon järjestelyä ja muistiinpanojen tekemistä.

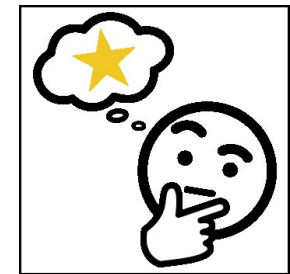
Keskeinen kysymys:
Mitä voimme oppia, mistä ja miten?

VIESTI

Hyödynnetään ja yhdistellään löydettyä informaatiota. Muokataan sitä valittuun muotoon kysymykseen vastaamiseksi tai muille viestimiseksi.

Keskeinen kysymys:
Miten voimme jakaa oppimaamme?

POHDI

Mietitään mitä teemme, miksi, miten voisimme tehdä toisin ja mitä merkitystä asioilla meille on. Tämä askel on tärkeä sekä tiedonhankinnan tapojen että koko oppimisprosessin näkökulmasta.

Keskeinen kysymys: *Mitä oppimme?*

Aineistojen valinta

Seuraavaksi tarjoamme konkreettisia esimerkkejä tavoista, joilla tukea tutkivan oppimisen prosessia **ihmettelemällä, tutkimalla, viestimällä ja pohtimalla** yhteisen lukemisen eri vaiheissa: sitä ennen, sen aikana ja sen jälkeen.

The logo for BRIDGE PORTAL. It features the word "BRIDGE" in a large, purple, sans-serif font. Above the letter "I" in "BRIDGE" is a small yellow star. Below "BRIDGE" is the word "PORTAL" in a smaller, orange, sans-serif font.

Esiteltyjä ideoita voi soveltaa monenlaisiin kirjoihin ja erilaisten aiheiden käsittelyyn. BRIDGE-hankkeessa suosittelemme valitsemaan erityisesti sellaisia materiaaleja, jotka käsittelevät tasa-arvoa, moninaisuutta, osallisuutta ja globaalia kansalaisuutta ja jotka ovat avoimesti saatavilla, jos se on mahdollista. Nämä ovat olleet kriteerit, joiden perusteella materiaaleja on valittu BRIDGE-portaaliin, joka sisältää:

- tietoa valituista lasten kuvakirjoista, joiden on katsottu soveltuvan erityisen hyvin kriittisten lukutaitojen edistämiseen
- oppimateriaaleja ja hyviä käytäntöjä kriittisten lukutaitojen edistämiseen perusopetuksessa.

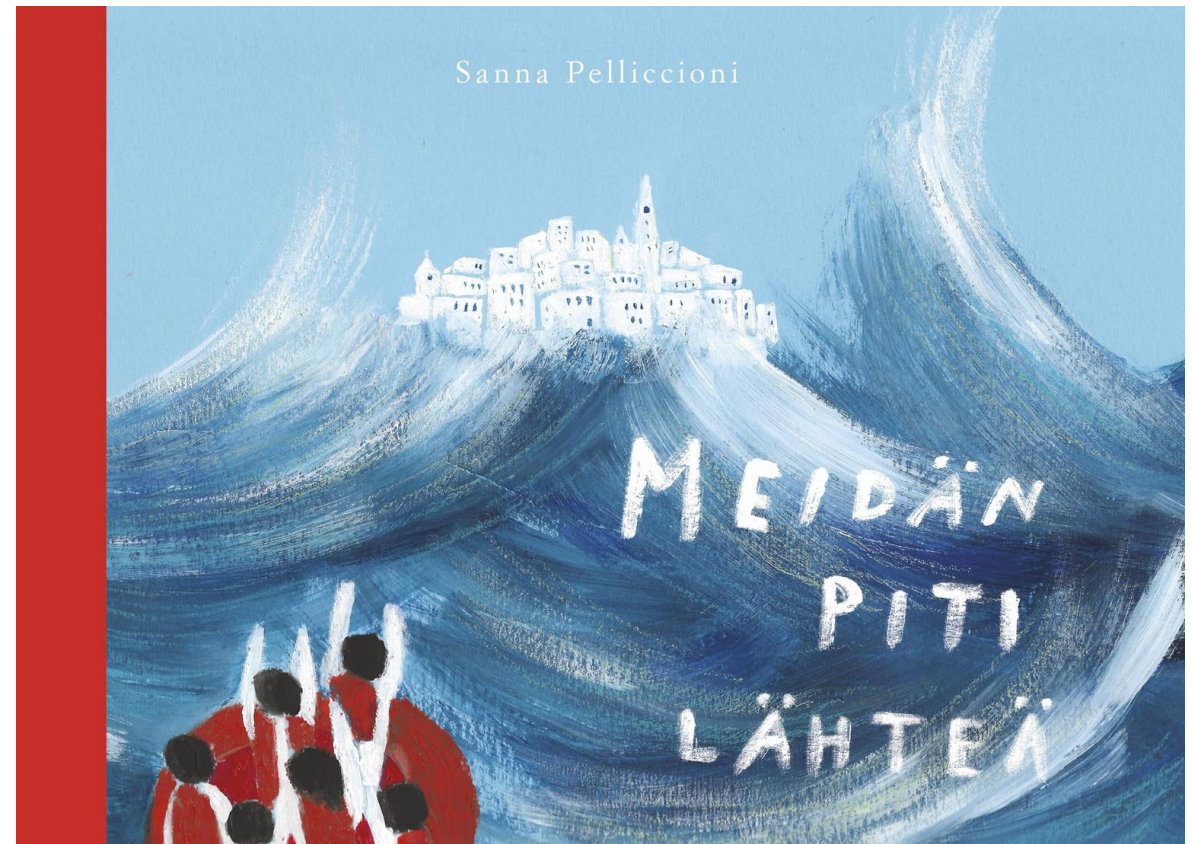
Portaali on avoin ja monikielinen. Se sisältää materiaaleja projektiin osallistuvien maiden (Espanja, Englanti, Italia, Turkki, Suomi ja Kreikka) kielillä: <https://bridgeinfoliteracy.eu/portal>

Voisitko tehdä yhteistyötä kirjastoammattilaisen kanssa esimerkiksi aineistojen valinnassa?

Hyödynnämme seuraavaksi Sanna Pelliccioniin sanatonta kirjaa *Meidän piti lähteä* kuvaamaan, miten kriittisiä lukutaitoja voidaan opettaa käyttämällä kuvakirjaa tutkivan oppimisen lähtökohtana.

Tämä kirja voi toimia keinona kiinnittyä sotaa pakenevan perheen kokemuksiin.

Tarina kerrotaan kuvilla, eikä siinä ole lainkaan sanoja. Se on ns. sanaton kirja. Sanattomat kirjat tarjoavat mahdollisuuden lukijoiden omiin tulkintoihin tarinasta.

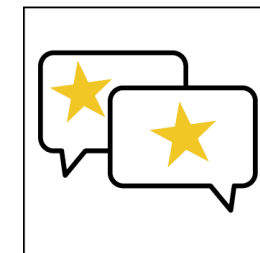
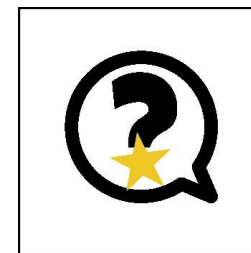
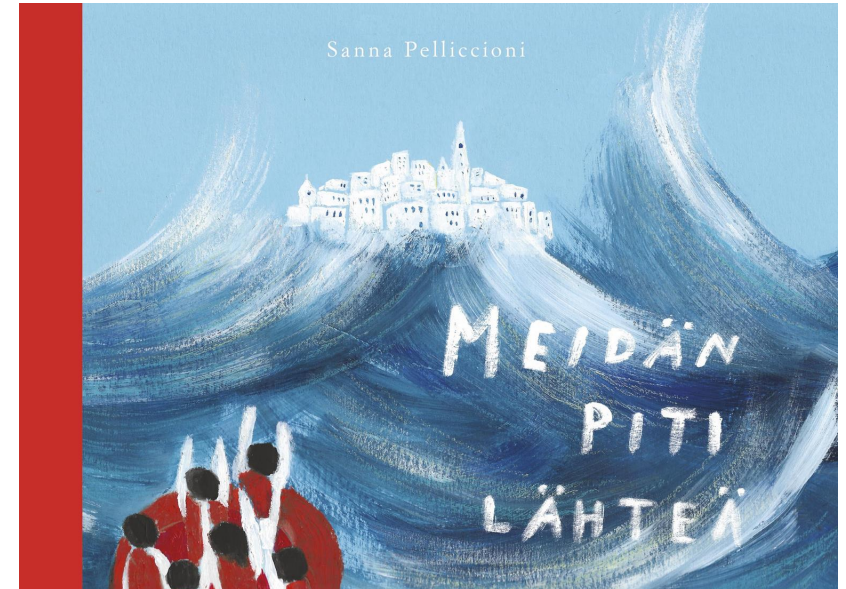
HUOM. Valitsemamme kirja on esimerkki ja voit hyödyntää myös jotakin toista kirjaa tämän tai muu teeman käsittelyyn. Tarina kertoo sodasta pakenevasta perheestä ja sisältää kuvitusta, joka ei välttämättä sovellu kaikille lukijoille.

Aloittaminen: kutsu yhteiseen lukemiseen

Kirjan käsittelyn voi aloittaa tarkastelemalla sen kantta ja nimeä ja ennakoimalla, mistä tarina kertoo.

Ennakointia voi auttaa kysymyksillä, jotka ovat ensin yksinkertaisia ja konkreettisia ja kehittyvät sitten haastavammiksi ja abstrakteiksi. Sen sijaan että odotat vastauksia, jotka ovat oikein tai väärin, pyri mieluummin herättämään kysymysten avulla keskustelua. Aikuisen tehtävä on kutsua kysymyksiin dialogiin, kuunnella ja laajentaa keskustelua eteenpäin:

- *Mitä näet tässä kuvassa? (esim. punainen vene kannessa, valkoinen kaupunki, meri)*
- *Mitä kuvassa tapahtuu?*
- *Missä tämä voisi olla?*
- *Mitä arvelet että kirjan nimi voisi tarkoittaa?*
- *Millä perusteella päättelet niin?*

Aloittaminen: sisäkansi

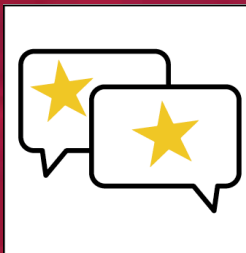

Kuvakirjojen sisäkannet ovat tavallisesti kiinnostava paikka pysähtyä keskustelemaan.

Kirjassa *Meidän piti lähteä* sisäkansi on punainen ja siinä näkyy yksi kirkas tähti. Tähti löytyy myös myöhemmin kirjasta.

Tulkitkaa kuvaa ja keskustelkaa jälleen tasoa syventäen siitä, mihin sisäkansi teidät johdattaa:

- *Mitä näet tässä kuvassa?*
- *Mistä se muistuttaa sinua?*

Avoimet kysymykset

Tämän kehotteen avulla voit pyytää lapsia avoimesti kertomaan, mitä he näkevät kuvassa. Näin lapsi saa mahdollisuuden tarkastella ja kuvailla yksityiskohtia ja kehittää omaa ilmaisukykyään. Kehote voi lisäksi auttaa tuomaan esiin mitä lukija jo tietää aiheesta ja mitä hän haluaisi tietää.

“Mitä tässä kuvassa tapahtuu?”

M ja K -kysymykset

Tätä kehotetta voi käyttää sekä lukemisen aikana että sen jälkeen. Kysy kuka-, mitä-, missä-, milloin-, miksi- ja miten-kysymyksiä. Kysymykset tukevat luetun tarinan uudelleenkertontaa ja auttavat lisäksi sanavaraston kehittämisessä.

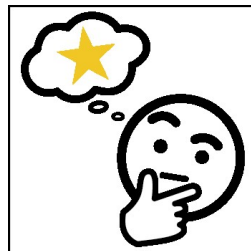
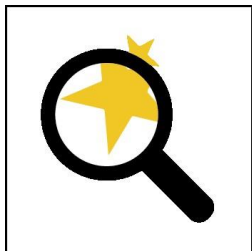
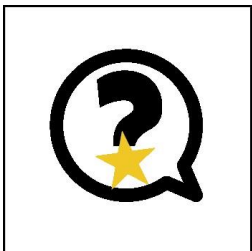
“Mikä tämä on?” (kuvassa olevaa asiaa osoitettaessa)

Lukemisen aikana

Lukekaa kirjaa aukeama kerrallaan. Voit halutessasi kokeilla erilaisia lähestymistapoja eri aukeamilla ja käyttää vaihdellen erilaisia dialogisen lukemisen kehoitteita.

Voit kysyä oppijoilta, mitä he näkevät kuvissa, esimerkiksi:

- *Mitä luulet tässä kuvassa tapahtuvan?*
- *Kuka ja mitä kuvassa on?*
- *Millainen paikka voisi näyttää tältä?*
- *Mitä värit mielestäsi kertovat?*
- *Entä ihmisten asennot ja ilmeet?*
- *Miten sivun vastakkaisilla puolilla olevat kuvat vaikuttavat toisiinsa (esim. jos vasemmalla on kuva pommikoneista, mitkä ovat valot kuvassa oikealla)?*
- *Mitä asioita toistetaan kirjan sivuilla?*
- *Mitä tekisit tietyn hahmon tilanteessa?*

Etäännyttäminen:

Etäännyttämiskehotteet auttavat yhdistämään luettua todelliseen maailmaan, tukevat luetunymmärtämistä ja -soveltamista sekä kerrontataitoja. Pyydä lasta yhdistämään kirjan tarina omiin kokemuksiinsa.

”Mitä sinä tekisit tässä tilanteessa?”

”Oletko sinä kokenut tällaista (esim. muuttanut, ollut veneessä)?”

Lukemisen jälkeen

Voitko yhdistää tehtävät opetussuunnitelman tavoitteisiin?

Jatkakaa lukemanne kirjan parissa keskittymällä johonkin kirjan teemaan. Haasta oppijat ajattelemaan, mistä tarinassa oli kyse sen sijaan, että määrittelet sen heille. Voit siirtyä täydentämis- tai uudelleenkertomiskehotteista etäännyttämiskehotteisiin, jotka voivat auttaa oppijoita yhdistämään kirjan laajempiin aiheisiin.

Auta oppijoita kirjoittamaan tai keskustelemaan yhdessä esimerkiksi kysymällä

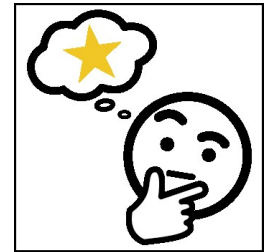
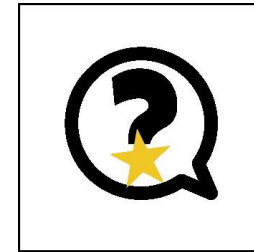
- *Mitä muistatte kirjasta? Listataan viisi asiaa!*
- *Mistä kirja mielestänne kertoi?*
- *Mitä tiedät jo nyt tuosta aiheesta?*
- *Mitä muuta haluaisit tietää siitä?*

Tämä voidaan tehdä dialogiopetuksena koko luokan kanssa, pienryhmissä tai pareittain.

Päättäkää yhdessä pari tärkeää kysymystä tutkiaksenne niitä lisää!

Uudelleenkertominen

Tätä kehotetta voidaan käyttää kirjan lukemisen jälkeen muisteluun ja tarinan omaan uudelleenkertontaan. Tällä tavalla palautetaan mieleen tarinan vaiheita ja tapahtumasarjoja. *"Voitko kertoa minulle, mitä tapahtui tämän tarinan rusettipäiselle lapselle?"*

Täydentäminen

Täydentäminen on sopiva tapa erityisesti silloin, jos kirja sisältää riimejä tai toistoa. Se voi rikastuttaa sanavarastoa ja auttaa hahmottamaan kielen rakennetta.

Kerro jotain kuvasta ja pyydä lapsia täydentämään virkkeesi loppuun. Tällä tavalla kuulijat osallistuvat tarinan kertomiseen sana kerrallaan.

*"On kostea ja lämmin yö,
alkaa etanalla__"*

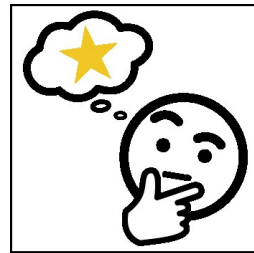
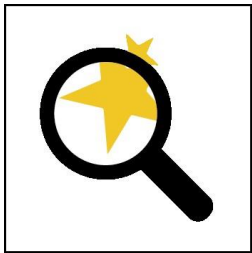
Lukemisen jälkeen

Keskustelkaa, mistä ja miten voitte löytää tietoa vastataksenne kysymyksiin, joita päätitte tutkia tarkemmin (suullisesti, kirjallisesti, audiovisuaalisessa muodossa, verkosta, kotoa, koulun kirjastosta, yleisestä kirjastosta...). Kannusta keskustelua siitä,

- millaista tietoa eri lähteet voivat tarjota ja
- mitkä lähteet voivat olla enemmän tai vähemmän luotettavia tai sopivia vastaamaan esitettyihin kysymyksiin.

Paikantakaa sopivat tiedonlähteet ja hyödyntäkää niitä sopivin tavoin

- Ohjaa oppijoita valitsemaan sopivia tiedonhakutyökaluja, kuten kirjastoluetteloita tai hakukoneita, ja keskustele mahdollisista hakutermeistä.
- Nuorten oppijoiden kohdalla suosittelemme informaatioympäristön rajoittamista siten, että näkökulmat aiheeseen tulevat valituista lähteistä.

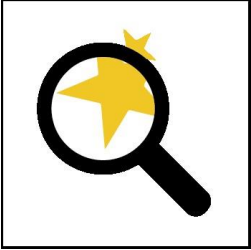

**Voit etsiä sopivaa materiaalia
BRDIGE-portaalista!**

BRIDGE
PORTAL

<https://bridgeinfoliteracy.eu/portal>

Lukemisen jälkeen

Auta oppijoita hyödyntämään erilaisia tiedonlähteitä ja rakentamaan niiden pohjalta ymmärrystä.

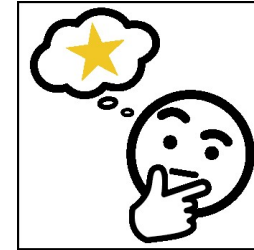
Pareittain tai pienissä ryhmissä voit tukea

- tiedon järjestelyä (esim. lähteiden tallentamista digitaaliseen tai fyysiseen kansioon)
- muistiinpanojen tekemistä
- lähteiden luonteen, formaatin ja genren tunnistamista (esim. mielipidekirjoitus, uutinen, fiktio)

Kannusta viestimään opitusta valitussa muodossa (esim. posterit, verkkosivu, näyttely, PowerPoint/Canva-esitys) ja genressä (esim. uutinen, mielipidekirjoitus, taideteos).

Formaatista ja genrestä riippumatta voit kannustaa lähteiden yhdistämiseen ja niihin *viittaamiseen*.

Tue reflektointia ja ihmettelyn jatkamista kysymällä esimerkiksi

- *Mitä opimme eri tiedonlähteistä?*
- *Mitä merkitystä sillä on?*
- *Mitä muuta haluaisimme tietää?*

Voitko yhdistää tehtävät opetussuunnitelman tavoitteisiin?

Mitä ajattelet?

- Voisitko soveltaa näitä ajatuksia omassa työssäsi jollain tavalla? Miten?
- Mitä uutta esitellyt ideat voisivat tuoda työhösi?
- Mikä ideoiden toteutuksessa on haastavaa?
- Miten tämä lähestymistapa voisi vaikuttaa oppimistuloksiin?

Voit pohtia näitä kysymyksiä itsenäisesti tai jakaa ajatuksesi Howspace-alustalla.

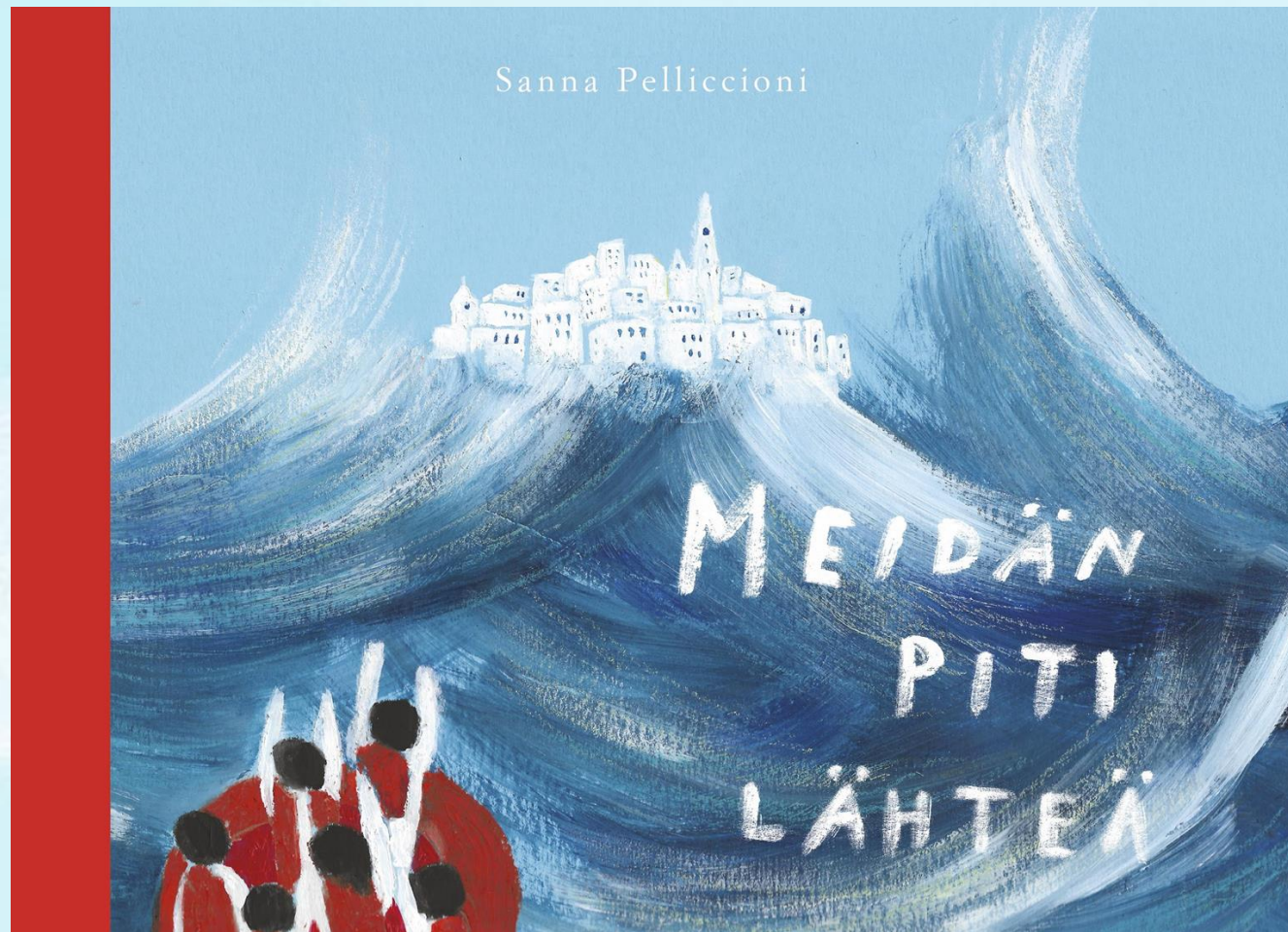
Alustalle pääset ilmoittautumalla koulutukseen:

<https://link.webropolsurveys.com/S/CD780E3AE5A95C9D>

Tämän vihkosen värikkään kuvitukset ovat Sanna Pelliccioniin kirjoittamasta ja kuvittamasta kirjasta *Meidän piti lähteä*. Pelliccioni on palkittu suomalainen kuvittaja, lastenkirjailija ja graafinen suunnittelija. Hän käyttää kuvituksissaan useita eri tekniikoita akvarelleista kollaasitekniikkaan ja tietokoneesta hiileen. Temaattisesti hän on kiinnostunut muun muassa tasa-arvosta, alkuperäiskansoista, lajien vuorovaikutuksesta, luonnonsuojelusta ja tabuista, kuten kuolemasta. Hän kuvittaa omia tarinoitaan ja työskentelee muiden kirjailijoiden kanssa.

Meidän piti lähteä on ensimmäisiä Suomessa julkaistuja sanattomia kirjoja. Kirjan sanaton muoto avaa mahdollisuuksia sekä nuorille että vanhemmille lukijoille keksiä ja jakaa tarina omin sanoin.

Keskeisiä lähteitä

[1] Pesonen, Jaana (2019). Children's stories supporting the development of critical literacy and intercultural understanding. In: Kerry-Moran, Kelli Jo, Aerila, Juli-Anna (eds) *Story in Children's Lives: Contributions of the Narrative Mode to Early Childhood Development, Literacy, and Learning*. Educating the Young Child, vol 16. Springer, Cham.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-19266-2_14

[2] Mallan, Kerry M. (2017) Children's literature in education. En: Noblit, George (ed.) *Oxford Research Encyclopedia of Education*. New York: Oxford University Press.
<http://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-157>

[3] Haynes, Joanna & Murriss, Karin (2012) *Picturebooks, Pedagogy and Philosophy*. Routledge.

[4] Freire, Paulo (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Herder and Herder.

[5] Elmborg, James (2006) Critical information literacy: implications for instructional practice, *The Journal of Academic Librarianship* 32(2), 192-199, <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2005.12.004>.

[6] Whitehurst, Grover J. (n.d.) Dialogic reading: an effective way to read aloud with young children, <https://www.readingrockets.org/topics/early-literacy-development/articles/dialogic-reading-effective-way-read-aloud-young-children>

[7] Pillinger, Claire & Vardy, Emma J. (2022). The story so far: a systematic review of the dialogic reading literature. *Journal of Research in Reading*, 45(4), 533-548.

[8] Kuhlthau, Carol C., Maniotes, Leslie K., & Caspari, Ann K. (2007). *Guided Inquiry: Learning in the 21st Century*. Wesport, CT and London: Libraries Unlimited

[9] The FOSIL Group (2023) *Framework of Skills for Inquiry Learning*. Available at: <https://fossil.org.uk/fossil-cycle/>

[10] Toerien, Darryl (2023) IFLA and global action for school libraries, *School Libraries in View* 47, <https://fossil.org.uk/newsroom/article-school-libraries-in-view/>

[11] Willbergh, Ilmi (2021, March 25). Bildung-centered general didactics. *Oxford Research Encyclopedia of Education*, <https://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-1554>

BRIDGE

Co-funded by
the European Union

Tämän kirjasen laativat Noora Hirvonen, Teija Mursula ja Heidi Enwald yhdessä BRIDGE-projektin muiden jäsenten (Buket Akkoyunlu, Anna Antoniazzi, Christina Banou, Stéphane Goldstein, Petros Kostagiolas, Serap Kurbanoglu, Konstantina Martzoukou, Mara Morelli, Sarah Pavey, Dora Sales, Murat Saran ja İpek Şencan) kanssa.

Suomenkielinen käännös: Noora Hirvonen ja työryhmä

2024

CC BY-NC-SA 4.0
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International